

SVE SA SVIM UPOREDIVO ITD.

(Friderike Majreker: *Moj radni Tirol*, prevela s nemačkog Nikolina Zobenica, Kontrast izdavaštvo, Beograd, 2024)

Moj radni Tirol, pesnička zbirka Friderike Majreker (1924–2021), objavljena je krajem 2024. godine u prevodu Nikoline Zobenice i izdanju „Kontrast izdavaštva”. Na srpskom jeziku tako se prvi put pojavilo delo jedne od prominentnijih spisateljica s nemačkog govornog područja. Reč je o austrijskoj autorki koja je počela da piše veoma mlada i koja je aktivno stvarala sve do svoje devedeset i šeste godine, te se njen životni vek gotovo jednači s autorskim stažom. Svedočenje velikom i istorijski važnom delu dvadesetog veka, kao i prvim dvema decenijama novog milenijuma, donelo joj je iskustvenu spoznaju različitih književnih struja i grupacija. Iako nije bila zvanična članica, Bečka grupa je uticala na razvoj eksperimentalnih tendencija u njenom stvaralaštvu, u kome je naročito živo nasleđe nadrealizma i ekspresionizma, prepo-

znatljivo i u poznijim tekstovima, kao i u ovoj zbirci, koja obuhvata ostvarenja nastala između 1996. i 2001. godine.

Na prvo prelistavanje stiče se utisak o brojnosti i slaboj prohodnosti tekstova. Okupljeno je oko sto pedeset pesama koje deluju izrazito hermetično, međutim vrlo brzo shvatamo da ta hermetičnost nije opterećena intelektualizmom, već je u velikoj meri bliska svima nama, uobičajenom misaonom toku koji bi u jednoj od šetnji tako logično zaključio: „jedreći labud na trotoaru: KOMADIĆ PAPIRA”. Osnovni mehanizam na kom ova pesnička zbirka počiva jeste asocijacija: „ležim sa smeđom kapom / krastom”, „traka za šešir traka za razdeljak traka avenija”... Ona je osnovni princip iz kog se potom stvaraju nove pesničke slike. Poesma uglavnom kreće iz spontane misli, neuređene u zvaničan početak, te se čini da je samo izdvojena iz dužeg misaonog toka koji se odvijao nezavisno od namere da se pesma napiše. Prva slika motivisana je sećanjem, vizuelnom ili auditivnom percepcijom, a zatim se ona razgranava na nove asocijacije, novo sećanje, sliku ili apstraktnu misao: „rado bih ponovo pošla u to područje trake / lobanje, slutiš na šta mislim, na koje mesto mislim zar ne.” To je istovremeno i autopoetički podvučeno: „prema kauču, onda ponovo suva kruška / slike unutrašnje slike ... mislim čvornovato kao staro / granje drveta kruške itd.”

Granica između prostora u kom se stvaraju mentalne slike i njihovog konačnog jezičkog uobličjenja je porozna – lirski subjekt komentariše sopstveni izbor reči, pretpostavlja reakciju adresata na određenu reč, preispituje valjanost sećanja kao izvora slike. Zato se nadolazeća slika ne opisuje već se napipava, naslućuje, pretpostavlja, uvek uslovno

rekonstruiše: „u mračnoj / vodi 1 nepomični labud ili inače nešto belo, kako / priliči 1 takvoj rekonstruisanoj slici.“ Često su određeni prizori kao upamćene slike na drugačiji način prošireni, te se može pratiti varijantnost u jezičkoj artikulaciji. Slika je naznačena kao važna za celokupnu poetiku Friderike Majreker. Na poleđini knjige navedena je autorkina izjava: „Pretvaram slike u jezik penjući se u sliku. Stupam u nju dok ne postane jezik.“ Slika se može shvatiti kao sećanje, percepcija, ali često je to i referenca na konkretno umetničko delo ili slikara: „na asfaltu ostaju / nanosi Kandinskog“, „krvavocrveno: TICIJAN CRVENO“, „koprcale se u plitkoj vodi udubljenja divlja / Brojgelova slika sve to, opaki svet“ i sl. Ipak, prevođenje slike u jezik ima i obrnut smer; ekstrakciju sentimenata ili asocijacije iz jezika, upamćene sintagme, fraze, zvučnosti reči: „zatim imam 1, 2 sekunde u uhu melodiju govora / u uhu tu melodiju govora u uhu melodiju govora“, „tako mi odzvanja / u uhu, 'gospodari proleća': '1 more među malim talasima' / tako mi stoji ujutru pred očima.“ Reči izlaze pred oči, izlaze iz razgovora, prošlosti, telefonske sekretarice, zvukova prirode, i izazivaju novu kreativnu ili emocionalnu reakciju: „moje detinjstvo je BLANŠ moje oči su BLANŠ... / BLANŠ kao majčina krpa oh kako sam čula / slučajno čula tu reč u 1 kafiću tako spremna za polazak / BLANŠ 1 mesto s oblacima ali možda sam i pogrešno čula.“

Dominantno asocijativan tok stilski je ispraćen upečatljivim znakovima interpunkcije, skraćenicama ili rečcama koje odgovaraju diskursu izvođenja zaključaka (dakle, naime). Pesnikinja ovakve elemente koristi kao konektore između ličnih asocijacija, kao i u svrhu uspostavljanja relacija između različitih sećanja, senzacija, percepcija: „osvane proleće rano leti maj, i velovi naime / nebeski eskadroni dok u izmaglici...“ Najfrekventnija je upotreba cifre 1 umesto slovima (jedan) ili brojnog prideva: „šta! 1 intimnost kako nemirno pametno oko ne skida / s mene kad sam počela da govorim o umiranju.“ Dosledno se koristi i skraćeniica itd.: „violina svira kroz grmlje i knjige kada posmatram / Šagala, ali tako mnogo pamćenja se odigrava, itd.“ Takođe, tu je i oznaka kose crte (/) koja katkad zamenjuje zapete: „ovaj nežni zjap / ždrelo / gde puls plavičasto izvire“, a katkad u misaoni tok utkiva alternativnost ili korelativnost. Svi ovi elementi doprinose ritmičnosti i inkorporirani su na uspešan način. F. Majreker ih upotrebljava tako da nije nužno da se posmatraju u odnosu na bilo kakvu tekovinu eksperimentalnog pesničkog izraza. Oni nisu konstruktivistički isforsirani, ne deluju šturo i ne koče tekst, već čine protočnost i nezauzavljivost jezika i slika autentičnima. Pored ovih elemenata, na stilsko-jezičkom planu, izuzetno je česta i upotreba pokaznih zamenica i pokaznih prideva, po stepenu udaljenosti bliskih sagovorniku, na primer naslov „ovo dete ova Parka ovaj šumarak kalina“ ili u funkciji intenzifikovanja, zumiranja nadolazeće asocijacije i iz nje složenije izvedene slike: „takvo ptičje srce mi je palo na pamet kad sam se probudila / i čula tvoj glas u svojoj glavi takvo ptičje srce / a zatim mi je palo na pamet: SUZA i: VLAT TRAVE...“ Dakle, konstantno je prisutna potreba da se nešto dodatno artikuliše, približi i u tom približavanju razgrana na još. Sve pesme su snažno relacione, pa čak i nužno adresovane.

Otuda je važna odlika ove poezije njena dijaloška usmerenost. Gotovo nijedna pesma nije lišena konkretizovanog i imenovanog adresata. Pesme su posvećene ili napisane u formi obraćanja prijateljima, saradnicima, članovima porodice. Međutim, ne kao

nekakva uobličena ideja ili poruka, već opet kroz asocijativnost, nadovezivanje na misao Drugog, sećanje na razgovor... Neka imena frekventnija su od ostalih, na primer Krista Kinhold, Angelika Kaufman, Elizabet fon Zamsanov, ali *Ti* koje je ponajviše uključeno jeste pesnikinjin preminuli suprug Ernst Jandl, takođe pesnik. Njihov zajednički život bio je obeležen intelektualnom i kreativnom razmenom, te je on i za života na različite načine bio deo njenog stvaralaštva, ali naročito nakon smrti, 2000. godine. Ono što pesme nastale u tom periodu čini drugačijim od ostalih iz zbirke jeste intenzitet i patos koji iskrsne na takav način da je osećajnost u ovim slučajevima artikulisana manje hermetično (naslovi poput „da sam pre njega umrla”, „pored njega bih čak i pakao podnela”). One su prohodnije, računaju na jasniju komunikativnost, koju istovremeno i tematizuju. Pesnikinja nalazi nova saglasja i načine da se prevaziđe odsustvo: „Tužan si glasnik, hvataš moje poruke koje / vičem napolju u kišu, azur, tvoje kosti” ili „nemam nikoga da mogu da govorim kao / tebi tada jer nijedna reč nije za one / koji su još u životu”.

U jednoj od pesama o E. Jandlu opisuje se telefonski razgovor: „u našem glasu se / čulo slavlje tako da udaljenost nije / razdvajala već povezivala...” Naslov pesme je referenca na Helderlinove stihove, a upućivanje na tibingenskog pesnika pojavljuje se često. F. Majreker autorka je i pesničke zbirke *Scardanelli*, što je bio Helderlinov pseudonim nakon što je oboleo od šizofrenije. Jezik njegove poezije, sintaksa, izbor i vrsta reči, bili su predmet lingvističke i psihološke analize, a ono što se mahom ističe jeste da je pesnikovo oboljenje uticalo na njegov jezik tako da je ključna postala dijalektika rastojanja, odnosno blizine i daljine, te da je pred kraj života bio gotovo nesposoban za sve što spada pod domen dijaloga, od Drugog uvek udaljen zamenicom *Vi*. Ta helderlinovska žica postoji vrlo osvešćeno i u ovoj poeziji, koja je duboko složena u pogledu jezika. Autorka je i mimo prirode nemačkog jezika predana u stvaranju kovanica ili pak inverzija, parano-mazijskih nizova... U zbirci *Moj radni Tirol* sintaksički odnosi narušeni su, provocira se klasifikacija vrsta reči njihovim iznovnim poimeničavanjima, popridevljavanjima i sinestezijskim izmeđuanjima. Međutim, u svojoj suštini, mogli bismo da je nazovemo poezijom blizine; po stilsko-jezičkim obeležjima, potrebi za adresatom, kao i stalnom pokušaju da se stvari dovedu u blizinu, da se uporede.

U uporedivosti svega sa svim, sve postaje jednako, ne postoji privilegovanost – reference na mit, umetničko delo, lično sećanje, na relaciju između dva sećanja, predmet, senzaciju, ne razlikuju se. Pesnikinja nas ne zaustavlja, ne traži čitalačko *aha!*, ne usmerava nam pažnju tendenciozno, strateški. Dinamičnost i konsekvantnost u načinu na koji se raspoláže bujicom jezičkog materijala u potpunosti umanjuju zamor koji ovakva vrsta hermetičnih tekstova često donosi. Možemo da se namrštimo kad naiđemo na zaista slabo prohodne delove, ali u tome nema ničeg pretencioznog. Unutrašnji svet pesnikinje nije nam predstavljen, već nas uvlači svojim živim slikama. Atmosfera radnog pesničkog dnevnika – postavlja nas izvan, daje nam mogućnost izbora koliko i kako ćemo se angažovati u čitanju, da li ćemo pesme da čitati ili iščitavati. Pomalo ili intenzivnim fokusom, prirodno smo, organski uključeni. Misaoni tok se spontano nadovezuje dok posmatra rad uma, arhetekst, mehanizme iznalaženja izraza, veze koje pesme nastajale kroz pet godina čine s razlogom sjedinjene u celinu.

Homogenost nije toliko u tematici koju je čak teško odrediti u smislu preovlađujućeg govora o nečemu. Često je to povratak u detinjstvo kroz različita sećanja, povratak na mesta koja su obeležila određeni deo života (banja Išl, jezero Altaus...), na deljeno vreme sa bliskim ljudima (majka, Ernst Jandl, prijatelji), ali vezivna nit su asocijativni domeni koji se ponavljaju. Ma koliko apstraktno tekstovi delovali, dominantnost određenih asocijativnih područja čini pesnički svet F. Majreker razumljivijim. Njihovo semantičko usloznjavanje vodi do širenja deskriptivnih potencijala. Emocionalni i predmetni svet lirskog subjekta u najvećoj meri se uspostavlja bojama, cvećem i pticama. On je intenzivnocrven, beo, snežan, beličast, blanš, lila, pink, ledenoplav, azuran, boje zemlje, u želji da i čulima i dušom obuhvati crni slez, ljiljan, ljubičicu, jasmin: „Mislím bele ljubičice, ili juče 1 misao / želela bih 1 cvet jasmína miris jednog cveta jasmína udisati”, da rekonstrukciju pejzaža otpočne od labuda, zebe, lastavice, da u ljudska bića upiše pticolikost: „možda malo možda malo ptica ševa : / ćubasta ševa možda, pametno ukrašena perjem nežna” („portret Franca Jozefa Černína”). Najzad, sve pesme iz ove zbirke pisane su ekstatičnim tonom, sa podjednakom rešenošću da se iz onog što su „dve mokre krpe: duša i telo” iscrpi što više slika, što više jezika; zaista, sve sa svim uporedivo, ili helderlinovski rečeno – *sve se prožima*.